

МИХАЙЛО Г. МАРУНЧАК

ДО ОРГАНІЗАЦІЙНИХ
ПОЧАТКІВ УКРАЇНСЬКОЇ
КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
В КАНАДІ І ЗСА

1974

ВІННІПЕГ

КАНАДА

Рада Українських Організацій за Патріархат
Української Католицької Церкви

МИХАЙЛО Г. МАРУНЧАК

ДО ОРГАНІЗАЦІЙНИХ
ПОЧАТКІВ УКРАЇНСЬКОЇ
КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
В КАНАДІ і ЗСА

УКРАЇНСЬКЕ БІБЛІОТЕЧНЕ
ТОВАРИСТВО В ТОРОНТІ

1974

ВІННІПЕГ

КАНАДА

Рада Українських Організацій за Патріархат
Української Католицької Церкви

ДО ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ПОЧАТКІВ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ І ЗСА

Доба важких змагань за підметність цієї Церкви на американському континенті

Писати про початки історії Української Католицької Церкви в Канаді, а не змалювати історично-соціального тла цієї Церкви в ЗСА, це означало б змайструвати тільки частину образу цього важливого відтинка життя українських піонерів на північно-американському континенті кінця минулого та на початку нашого століття. Ще важче було б зробити аналізу суспільних чинників, які впливали на це життя в Канаді, не вглиблюючись в ті самі і подібні фактори, які домінували та унапрямували розвій цього відтинка в ЗСА. Жодні інші періоди історії Української Католицької Церкви в Канаді і в ЗСА, а властиво в ЗСА і Канаді не пов'язані собою так тісно під оглядом організаційним та церковно-політичним, як це виявилось в перших організаційних початках формування цієї Церкви, яка в тому часі була відомою, як „Руська Греко-Католицька Церква”, як також, в скороченні „Руська Церква”. Що більше був час, що Українська Католицька Церква в ЗСА і Канаді творили організаційну цілість, не зважаючи на те, що українці католики Канади так і ЗСА, завжди змагали вдержувати організаційну єдність з Митрополією цієї Церкви на Рід-

них Землях, конкретніше, з носієм авторитету цієї Церкви в особах тогочасних митрополитів, найперше кардинала Сильвестра Сембратовича а після його смерти в особі Слуги Божого Андрея Шептицького.

Коли говоримо про організаційні початки УКЦеркви на Північно-американському континенті, то маємо на увазі період її ставання, який охоплює час від 1884 р. до 1907 згідно 1913 р. в ЗСА, знова в Канаді від 1897 до 1912. Це час в одній і другій країні, коли організаційна і духовна праця почалася з прибуттям перших священиків а завершилась в одній і другій країні створенням українських самостійних спархій. Це найважчий період в історії цієї Церкви. Це боротьба з невіжеством римо-католицької ієрархії в ЗСА і Канаді, з наступом Російської Православної Церкви та місіонерством Протестантської Церкви, згідно Пресвітеріянської Церкви. Крім цих трьох зовнішніх фронтів були ще внутрішні, які мали вже свою специфіку, якщо розглядати організаційне життя цієї Церкви в кожній країні зокрема. Даймо однак найперше слово історичним фактам.

ПЕРШІ УКРАЇНСЬКІ ПОСЕЛЕНЦІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ГРОМАДИ В ЗСА І КАНАДІ

Хоча часто говоримо про те, що перші українські поселенці продісталися на північно-американський континент через Аляску та Тихий океан, то однак з повною свідомістю починаємо нашу національно-організаційну історію та історичну тяглість від тих поселенців і тих громад, які дали початок оформлення цього життя в конкретних організаційних формах та дали йому українську печать духа. Це, що хтось, десь, колись, з українського роду був в якійсь пристані, уряді, експедиції, але виступав під чужими прапорами і заступав за ці прапори, для української історії, має маловажне значення. В нашому минулому ми шукаємо за тими, які підняли маніфест свого національного і релігійного життя й на цьому житті віддали свою рідну відпечат, княжою мовою говорячи, прибили щити свої на мурах нової країни. Тільки такі є творцями нашої історії, а без саме таких немає історії.

Масова еміграція українців до ЗСА почалася на добрий десяток років вчасніше чим до Канади. Пенсильванія в ЗСА була тією провінцією-державою, яка масово пригорнула українських поселенців Лемківщини та Закарпаття, у 80-их роках минулого століття, які в тому часі звалися не інакше як русинами Австро-Угорської Монархії. Вони поселились тоді в таких місцевостях, як Шенондоа, Шамокін, Ексцельзіор, Гейзельтон, Плезент Гил, Фріленд, Кінгстон, Олифант, Скрентон, Пітсбург, Гарісбург та інших. Міста Нью Джерзі та Нью Йорк і їхні околиці були теж теренами, які притягали масово українських поселенців до різних варстатів праці. Найбільше однак працювало в початках в пенсильванських копальнях.

Коли в ЗСА перші поселенці концентрувались при копальняній праці та підприємствах, то українські поселенці Канади спрямували свої перші стежки на захід Канади, на канадські прерії, які відкривали їм можливість хліборобського заняття, а то тим більше, що тут можна було набути 160 акровий гомстед тільки за 10 доларів. Масовіший наплив українських поселенців в Канаду почався в другій половині останньої декади минулого століття. Терени провінцій Манітоби, Алберти а згодом Саскачевану були тими, які відкрили свої простори, вільні і дівичі землі „людям в кожухах”, як тут їх в тому часі прозивали канадці, знова в урядових реєстрах їх записували австріяками, „галішенс”, „буковінієнс”, а вже рідше русинами вкінці українцями, але щойно після 1907 р.

Саме в Пенсильванії в ЗСА та Манітобі й Алберті в Канаді треба шукати за початками організаційного життя українських поселенців. Є незаперечною аксіомою, що організаційне життя в обох країнах почалося від організування релігійних громад і то передовсім громад Української Католицької Церкви. З приїздом першого українського священика до ЗСА о. Івана Волянського в 1884 р., це організаційне життя стало прибирати конкретніші форми. Вже в 1886 р. була збудована в місцевості Шенондоа, Пенсильванія, перша церква, українська католицька церква на американському континенті. Після цього побудовано церкви в Кінгстоні, в Гейзельтоні, Олифанту та Джерзі Ситі. Все це під проводом о. І. Во-

лянського. Крім цього постали церкви і громади у Фріленді, Шамокіні, Докпанді, Міннеаполісі, Олд Форджі та інших. Пенсильванське статистичне бюро заподавало в 1890 р., що в самій Пенсильванії було зорганізованих 10 греко-католицьких громад з 7,400 членами а церковні реальності виносили в тому часі 48,900 доларів.¹ Працю о. Волянського скріпили такі перші священики та інтелігенти в ЗСА, як о. Зиновій Ляхович, який, на жаль, помер того самого року, як тільки прибув до ЗСА (1887), дальше о. Кость Андрухович, і ред. Володимир Сіменович, які прибули в 1887 р., а ще пізніше о. Олександр Дзюбай, перший священик зі Закарпаття (тоді Угорщина), о. Григорій Грушка, Галичина, в 1889 р. В 1890 р. прибув о. Теофан Обушкевич, Лемківщина, як теж почався поважний вплив греко-католицьких священиків зі Закарпаття. З кінцем 1891 р. в ЗСА було вже 19 греко-кат. священиків, більшість з них була вже з Мукачівської і Пряшівської епахій (16 разом), знова з Галичини було тільки трьох. Стараннями повище названих священиків стали найперше творитись асекураційні братства, як Братство св. Миколая в Шенондоа (старше). Братство св. Михаїла в Шенондоа (так зване братство „молодше”). Подібні братства були в Фріленді, Кінгстоні, Олифанті, Шамокіні, Алдені, Джермені, Плимаві. Уже перед 1890 р. була перша спроба оформити ці братства в союз, але цей союз не проіснував довго, бо в 1890 р. він розпався. Церковні громади стали теж перші організувати українські школи в ЗСА. Перша така була зорганізована в 1893 р. в місті Шамокіні. Майже кожна парафія змагала організувати навчання рідної мови серед своїх молодих парафіян. Старанням парафій організувались читальні „Просвіти”, аматорські та хоріві гуртки. Взагалі майже все організаційне культурно-освітнє життя в ЗСА, в своїх початках, одержувало перші соки з парафіяльного поля Руської Греко-Католицької Церкви.

Велике організаційне пожвавлення в житті Церкви і Народу внесли члени так званого „Американського Кружка”, які прибули до ЗСА в роках 1895-1898. Були це молоді священики, нежонаті, виховані на ідеях о. Да-

¹ о. К. Андрухович: *3 життя Русинів в Америці*, Коломня, 1904, стор. 13.

нила Танячкевича та Івана Франка. Це група теологів Львівської Духовної Семінарії, яка записягла собі в 1890 р., що вони після висвячення на священників відійдуть на першу працю серед українських поселенців в Північній Америці. З цих ідеалістів додержали слова о. Нестор Дмитрів (прибув до ЗСА 1895), о. Микола Стефанович й о. Іван Ардан (теж 1895 р.), Стефан Макар, Антін Бончевський і Микола Підгорецький (1897 р.), о. Павло Тимкевич (1898). До них прилучився о. Іван Констанкевич, який перебував в ЗСА ще від 1893 р.² Цей гурт ідейних і свідомих національно священників поставив зруб під церковні основи в ЗСА і Канаді, як також широко розбудували організаційні рямці світського життя. Це вони розбудували та поширили працю часопису „Свобода”, яку започаткував о. Григорій Грушка в 1893 р., але який скоро зневірився і перейшов у ворожий табор до цього часопису. Вони ставили дальші тверді основи під „Руський Народний Союз”, сьогодні „Український Народний Союз”. Вони то організували Український іміграційний дім, українське шкільництво, різні просвітні організації, аматорські гуртки, парафіяльні та світські хори, скликали віча в громадських справах, а передусім ставили наголос на побудову заповомогових братств серед поселенців, які мали дати забезпечення поселенцям на случай хвороби, каліцтва та смерти. На той час це були основні та життєві справи поселенців. Та ця картина світської дії цих священників — це тільки для кольориту тієї праці, яку вони вложили під церковну організацію в ЗСА а частинно і Канаді.

ОРГАНІЗАЦІНО-ПРАВНІ ФОРМИ УКЦЕРКВИ В Ї ПОЧАТКОВІЙ СТАДІЇ В ЗСА І КАНАДІ

Українські церковні громади зглядно громади Руської Греко-Католицької Церкви в ЗСА і в Канаді реструувались на підставі обов'язуючих чартерів кожної країни. Вони могли бути записані на єпископську корпорацію, на громаду як таку або на поодиноких церковних тростів.

² Юліян Бачинський: *Українська еміграція*, т. I, Львів, 1914, стор. 292—293.

Залежно від того, як була записана громада, так був трактований і її масток. В 1895 р. була постанова кардинала Сембратовича, проголошена в „Свободі”, що всі мастки церковних громад повинні бути записані на цілість громади, а не тростів. Дієцезіяльної корпорації РГКЦеркви не було, бо не було єпископа. Священиків з Галичини висилала Галицька Митрополія, а священиків зі Закарпаття чи Угорської Русі єпископи Мукачева та Пряшева. Цими самими чинниками вони були не тільки номіновані, але також відкликувані. До ЗСА виїжджали священики жонаті і нежонаті. Перший священик в ЗСА о. І. Волянський був жонатий. Подібно було зі священиками зі Закарпаття. Такий стан тривав до 1889 р., коли то деякі римо-католицькі єпископи зложили протест проти побуту в ЗСА о. Івана Волянського, який з уваги на те, що був жонатий, наносив неначе „соблазн” на римо-католицький клер. Під тиском Римської Столиці о. Волянський був відкликаний. Відклик о. Волянського був першим товчком до певного організаційного оформлення Руської Греко-Католицької Церкви в ЗСА. Цьому частинно мав відповісти Перший з’їзд священиків РГКЦеркви, який відбувся в 1890 р. у Вілці Берес, Пенсильванія. В з’їзді взяло участь 8 священиків на всіх 9 в ЗСА. На цьому з’їзді винесено ухвалу відносно потреби „церковно-народної часописи”, організування запомогово-аскураційного товариства а найважніше, що вже в тому часі видвигнено потребу домагатися окремого греко-католицького єпископа для РГКЦеркви в ЗСА. Треба мати на увазі, що надслані священики з рідних земель в початках в дечому підлягали римо-католицьким єпископам, зокрема, якщо йдеться про надання їм „факультатес” та дозволу відправляти для греко-католиків в костелах. Згодом однак римо-католицькі єпископи підвищили свої вимоги. Вони стали домагатися записувати церковні мастки на їхні корпорації. Треба признати, що був поголовний опір цим вимогам зі сторони греко-католицьких священиків. Тим часом префект конгрегації „де пропаганда фідє” Сімеоні заострив стосунки греко-католицьких священиків ще й тим, що в 1890 році він видав рішучий наказ висилати до ЗСА жонатих священиків. Така постанова викликала з другої сторони великий протест громад та свяще-

ників, які негайно відбули черговий з'їзд в Гейзелтоні в 1891 р. та вислали делегацію до Вашингтону, щоб у Апостольського делегата зложити не тільки меморандум про працю РГКЦеркви в ЗСА, але теж протест проти розпорядків конгрегації „де пропаганда фіде”. Виглядало, що справи неначе залишилися „статус кво”, але перехід священика Олексія Товта зі Закарпаття до Російської Православної Церкви враз зі своєю парафією в Міннеаполісі відкрив шлях для всяких інтриг, інсинуацій, підозрінь тощо. Пішло з того що найперше порізилися мукачівські священики з пряхівськими а одні другі зі священиками з Галичини. Все таки всі спільно оснували ще „Соединеніє греко-католицьких руських Братств” в 1892 р., але того рода єдність не довго тривала, бо відчувалася потреба оснувати „Руський Народний Союз”, який вже був твором греко-католицьких священиків з Галичини та галичан. Вже в 1895 році відбуваються два з'їзди греко-католицьких священиків так звані „мукачівці” в Скрентоні а з ними єдиний галичанин о. Теофан Обушкевич, тоді коли у Фріленді з'їхалися галичани враз з пряхівцями. Мукачівці пішли вперед і зорганізували в тому часі „Брацтво греко-католицьких священиків в Америці” під покровом св. Андрія Первозванного. Щоб довести до порозуміння створені фракції о. Іван Констанкевич, галичанин, зробив спробу скликати всіх до Олифанту в 1896 р. Мукачівці цей з'їзд збойкотували. Однак все таки, коли наступного року „Соединеніє греко-католицьких руських Братств”, в якому вже перед вели мукачівці, відбувало свій з'їзд, вони піднесли вимогу, щоб греко-католики добивалися окремого греко-католицького єпископа для ЗСА. Єдиний вихід вони бачили в рідному єпископові. Децю іншу думку заступали тоді галичани, які писали в „Свободі”, що „нарід і священики повинні разом і самі собою рядити”. Як одна так і друга фракція рішучо протиставились вимогам римо-католицьких єпископів, щоб греко-католицькі парафії підпорядкувати римо-католицькій юрисдикції. Були ще інші спроби організування одних і других, однак всі вони кінчалися безуспішно, створюючи важкий поділ між одними і другими, ослаблюючи тим самим греко-католицький фронт перед римо-католиками. Були між одними й другими пев-

ні різниці минулого, були теж й окремі політичні впливи, були також несуттєві дрібниці. Серед закарпатців панували мадяронські впливи, проповіді були голошені в мадярській, часами словацькій та церковно-слов'янській мові. Церковні напиви були також дещо відмінними. Ці різниці були витворені століттями національного поділу. Закарпатці дорікали галичанам польонофільством та більшими симпатіями до римо-католиків тощо. Якби воно не було, то все таки варто навести думки очевидця того часу та учасника розходжень між тогочасними греко-католиками. Цитуємо:

„Між Русинами з Галичини і Русинами з Угорщини, — пише о. К. Андрухович, галичанин — міг бути модус вівенді. Треба було лиш трохи застанови і такту в початках організації. Вже який той нарід не є, які там їх священники, то все ж коли б вони були бачили, що їх згори не відсуджується, були б вони інакше поступали, і хто знає, чи там на вільній землі не наступило було зближення галичан і угорських Русинів і то, наколиби зближення священників тяжко поступало, то зближення народу було би певне”.³

Цитуємо ці думки, бо вони й сьогодні могли би мати певну актуальність до цього так званого „модус вівенді”, тим більше, коли йдеться сьогодні не про групу священників, але про цілу митрополію зі 198 парафіями та понад 320,000 вірними.

Коли на теренах ЗСА проходила вже дуже завзята боротьба за опанування греко-католицькими парафіями зі сторони римо-католицьких єпископів а треба згадати, що в 1897 р. конгрегація „пропаганда фідє” за підписом нового її префекта тим разом Мечислава Лєдуховського зробила дальші кроки в цій справі, і коли то між самими греко-католиками створився внутрішній фронт, тоді в Канаді не було ще ані одного греко-католицького священника. В тому часі щойно, тільки починався масовіший вплив перших українських поселенців до Канади,

³ о. К. Андрухович: *3 життя Русинів в Америці*, стор. 27.

ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ СВЯЩЕНИК В КАНАДІ

В квітні 1897 року завітав до українських поселенців Канади перший український священник, о. Нестор Дмитрів, що вже мав за собою два повних роки душпастирської праці в ЗСА. Коли він приїхав 4 квітня до Вінніпегу, тоді саме надійшла йому зі Львова юрисдикція від митрополита Сембратовича.⁴ Маючи юрисдикцію від українського владика та будучи свідком боротьби українських греко-католицьких священників та церковних громад з римо-католицькими владиками-ірландцями за незалежність Греко-Католицької Церкви від римо-католиків у ЗСА та змагання греко-католиків за українського церковного ієрарха в ЗСА, а тимчасом за окрему Українську Греко-католицьку Церкву в З'єдинених Стейтах, о. Нестор Дмитрів мав правні і політичні аргументи ставити незалежницькі основи Української Греко-Католицької Церкви в Канаді.

Працю свою започаткував о. Н. Дмитрів таки у Вінніпегу, де він в іміграційному домі сповідав і причащав людей. Пізніше він виїхав до Теревовлі в Давфинщині, а в тиждень пізніше в Стюартбурн і в обох українських колоніях відправляв богослуження та ніс духову опіку першим піонерам. Подібно малась справа в Една-Стар в Алберті. Після перших відвідин Канади, в квітні та початком травня 1897 р., о. Н. Дмитрів завітав вдруге до Канади в тому самому році з твердою постановою, щоб тут в Канаді організувати Українську Католицьку Церкву. В своїй полеміці з о. П. Філясом, що велася в „Свободі” зі ЗДА та „Руслані” зі Львова, о. Н. Дмитрів так писав про свої організаційні заходи та наміри:

„Другим разом о кілька місяців пізніше я поїхав опять в Канаду і то з тою непохитною думкою, що там остану і буду організувати руську церков. Я осів у Вінніпегу і писав багато листів до церковних властей в Галичині і до приватних людей, щоб вони там zorganizували Місійний фонд або бодай ті гроші ужили на канадійську місію, які посилають рік річно на африканські місії і на другі нам цілком чужі цілі. На ті всі мої пись-

⁴ Гляди: *О. П. Філяс про Русь Канадійську*, „Свобода”, 16 липня, 1903, написав Н. Дмитрів.

ма я дістав від капеляна Демчука коротенький лист, що Ексцеленція (Митрополит Сембратович — М.М.) дуже похваляють мої старання, але допомогти ані священникам, ані фондами не можуть. Правда, кардинал Сембратович був тоді вже хворий (помер 4. 8. 1898 — М.М.). Я ще писав і до одного з крилошан, свідомого українця, але відповіді не удостоївся”.⁵

Цим однак о. Н. Дмитрів не зражувався. Скрізь, де він їздив, основував церковні громади. Так було в Стюартбурні, де 1-го серпня 1897 р. оснував першу громаду. В Теревовлі (Веллі Ривер) оснував громаду тиждень пізніше і там в місяць пізніше, бо 12 вересня, він посвятив першу каплицю в Канаді. Оснував він також церковну громаду в Една-Старі і навіть через тиждень працював фізично з другими піонерами та заготовляв спільно матеріял на будову першої церкви. Майже в усіх більших українських оселях, що їх він відвідував, старався о. Н. Дмитрів поставити, на пам'ятку приїзду до Канади „Хрест Свободи”. Такі хрести поставлено в Теревовлі, Едні, Стюартбурні. Коротко кажучи, о. Н. Дмитрів був першим організатором церковного життя в Канаді. Якщо взяти ще до уваги, що він обслуговував як греко-католиків так і православних, то був він першим українським священником, в якому модерний екуменізм визрів на яких 60 років скоріше, як це сталося в церковних кругах заходу, а яке знайшло своє оформлення щойно на Другому Ватиканському Соборі.⁶

В своїй праці в Канаді стрінувся о. Н. Дмитрів віч на віч з французьким рядовим клером та ієрархією, з якими треба було вести розмови та з'ясовувати свою думку відносно канонічно-правного оформлення майбутніх греко-католицьких громад — парафій в Канаді. В цій справі становище о. Н. Дмитрова було ясне і недвозначне. Даймо однак слово о. Дмитрову, який з довшої розмови з єпископом Емілем Легалем опісля опублікував наступний есенс в своїх споминах. Цитуємо:

⁵ Гляди вище цитовану статтю в „Свободі”, ч. 29, 1903.

⁶ Про організаційну працю о. Н. Дмитрова обширніше писано в праці автора *Канадійська Теревовля*, Загальна Бібліотека УКТ, Вінніпег, 1964.

„В дорозі з Келґари до Едмонтону подибали мене монахи французькі, і здається вже все було упляновано згори, вони запровадили мене до французького єпископа в Едмонтоні. В розмові з єпископом я заявив, що стою на становищі руська католицька церков самостійна на голі зі своїм єпископом — залежна впрост від Риму — рівнорядна з церквою римокатолицькою (підкреслення наші). Єпископ з Сент Алберт сказав мені, що се неможливе, бо в Канаді не може бути двох католицьких церков а в провінціях двох католицьких дієцезій”.⁷

З цієї розмови з єпископом Емілем Легалем в Едмонтоні о. Н. Дмитрів зробив практичне заключення і коли приїхав опісля до найбільшої української колонії в Алберті Бівер Лейку, він остеріг парафіян, щоб вони не записували церкви на римо-католицьку дієцезію з автентичним, але характеристичним таким додатком: „бо то смерть для нашої церкви”⁸, розуміється, запис маєтку на римо-католицьку дієцезію. Врешті самі поселенці не були наставлені цього робити. Витичений шлях о. Н. Дмитровим відносно не записування парафій на римо-католицьку корпорацію був прийнятий в праці іншими священиками, які прибули тоді до Канади зі ЗСА. Сюди належали: о. Павло Тимкевич (1898), о. Дамаскин Поливка (1899), перший василіянин в Канаді, о. Іван Заклинський (1900). Всі вони перебували в Канаді коротко, приїжджали до Канади зі ЗСА, організували церковні громади, а коли стрінулися віч на віч з латинськими священиками, які обслуговували українських поселенців, попадали з ними в одвертий конфлікт. Замітимо тут, що тими священиками, які мали доступ до наших поселенців був передусім польський клер, який часто неправдиво інформував латинську ієрархію про стан річей, а звідси зроджувалася неприхильність а то і ворожість до наших священиків зі сторони римо-католицької ієрархії.

Перша екіпа українських місіонерів в Канаді рішучо стояла за незалежністю РГКЦеркви в цій країні. В цьому відношенні новотворені церковні громади в Канаді рішучо їх підтримували. Тим часом ворожнеча між ук-

⁷ „Свобода” ч. 29, 1903.

⁸ Там же.

раїнськими поселенцями та латинським клером поглиблювалась з дня на день. З правила, всі церковні громади відмовляли підпорядкування римо-католицькій ієрархії. Наслідком цього римо-католицькі єпископи забороняли священикам відправляти в новозбудованих церквах богослуження. Священикам, що не повинувались таким розпорядкам, відмовляли юрисдикції. Найбільш строгу політику по цій лінії попровадив архієпископ Сент Боніфасу Лянжсвен, який відмовляв якубудь духовну допомогу ново-оформленій громаді у Вінніпегу, яка не зареєструвала своєї церкви на його корпорацію. Що більше цей владика при помочі місійного фонду збудував напроти цієї першої церкви у Вінніпегу, зараз вона Катедра св. Володимира й Ольги, нову і більш виставну церкву та передав її в користування Отців Василіян, які прибули до Канади на постійно як перша місія до Канади з Матірної церкви в краю в 1902 р. Вправді ця місія була попереджена приїздом до Канади відпоручником митрополита Шептицького, о. Василем Жолдаком, але його побут був візитаційний і тимчасовий. Як відомо, Слуга Божий Андрей робив старання, щоб приїхати в тому часі особисто до Канади а може навіть і до ЗСА, але конгрегація „пропаганда фіде” відмовила дозволу на візд. Так було в 1901 та 1902 рр. У висліді цього Митрополит вислав свого відпоручника. Як бачимо греко-католицькі громади стрінулися як в ЗСА так в Канаді з тими самими проблемами, а саме з незрозумінням а то й з цілковитою ворожістю римо-католиків до Руської Греко-Католицької Церкви, яка тоді ставила перші підвалини під своє існування та під сучасні митрополії цієї Церкви в цих країнах. Різниця в цій ворожості в ЗСА і Канаді була ця, що в ЗСА керма Римо-католицької Церкви була в руках ірляндців а в Канаді французів. На обох теренах їхня політика була одна і та сама.

Все таки для повної об'єктивності треба замітити теж і наступне. Французька римо-католицька ієрархія мала багато більше такту у відношенні до українців греко-католиків а впарі з тим виявила значно більшу місійну посвяту, як це виявила ірляндська римо-католицька ієрархія в ЗСА. В Канаді не було виклинання українських священиків з проповідальниць, як це влаштував архієпис-

коп Петрик Раєн в ЗСА (справа о. Івана Волянського). Не було екскомунікування, як це повівся з о. Іваном Арданом єпископ Гобан в Скрентоні. Тут таки не понижувано українського священника так, як це пережив о. Полянський в Пітсбургу, коли то римо-католицький єпископ відмовився стати в його товаристві до престолу. Правда, римо-католицька ієрархія заходу Канади змагала за підпорядкування греко-католиків своїй юрисдикції, але до цього вона не йшла лобовою атакою на понижування священників, вірних та їхнього обряду, але робила вона це в більшості місійним словом своїх священників, які приймали греко-католицький обряд, вивчали українську мову та йшли в терен з духовою опікою. Тут треба згадати найперше таких місіонерів бельгійських та французьких редемптористів, як о. А. Деляре, Г. Бульс, Н. М. Декамп, К. Тешер, а зі світських о. Адоній Сабурен, Д. Клявелю, О. Ганьйон, А. Жан та інші. Є дані, що архієпископ Лянжевен підготовляв о. Адонія Сабурена на єпископа — коадютора для русинів греко-католиків. Саме цьому архієпископові треба завдячувати, що українці греко-католики одержали перший український католицький часопис в Канаді. Він теж своїм коштом побудував першу і єдину українську цілоденну школу у Вінніпегу, яка проіснувала до наших часів. Кажеться, якщоб цей владика заходу Канади був мав в початках кращих дорадників а не польських домініканів, то побудована школа, український католицький часопис були б заіснували на 10 років вчасніше. Все це сталося майже перед приходом українського єпископа до Канади, проти номінації якого згаданий архієпископ послідовно ставився до самого кінця.

МІСІЯ РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ — ДРУГИЙ ФРОНТ БОРОТЬБИ

Російська Православна Церква приглядалася цій не рівній боротьбі українців католиків з римо-католицьким клером та ієрархією з неприхованим заінтересуванням. Як відомо, ця церква мала на американському терені вже довгі роки праці. Найперше її праця концентрувалася докола терену Аляски, а коли Аляска в 1867 була прода-

на, Росією, З'єдиненим Стейтам Америки, то її осідок з Аляски перенісся до Сан-Франціско. В часі, коли розгорнулася боротьба на католицькому відтинкові, єпископ цієї церкви Тихон (1898-1907) переніс в 1905 р. свій осідок з Сан-Франціско до Нью-Йорку. Звичайно, треба було бути ближче терену боротьби. В тому часі ця церква закріпила була свої позиції поза Сан-Франціском та меншими місцевостями на побережжі Тихого океану ще в Міннеаполісі, де, як вже знаємо перейшла була на царо-православ'є (як це наші поселенці часто звали російське православ'є) майже вся греко-католицька парафія під проводом Олексія Товта. Це був важливий здобуток для Російської Православної Церкви з уваги на те, що Міннеаполіс був недалеко теренів Канади з одної сторони, а з другої сторони сам Олексій Товт був здібним організатором і мав впливи серед багатого числа греко-католицьких священників зі Закарпаття в ЗСА, як колишній професор Греко-Католицької Семінарії в Пряшеві. В Міннеаполісі було створене теологічне училище, звідки виходив місійний нарібок передусім до Канади. Працю розведено на всіх відтинках до того ступня, що в 1907 році ця церква тільки в ЗСА начислювала 86 парафій, з того 77 парафій створених з вірних колишніх греко-католиків.⁹ В Канаді були українці православного віровизнання, передусім з Буковини. Звичайно, це вже був претекст для клеру РПЦеркви відвідувати українські колонії в Канаді. На цьому однак праця цієї церкви не закінчилась. Вона пішла наступом на греко-католицькі громади. Труднощі були з римо-католиками, рідних священників було обмаль, деякі колонії не бачили священників довгими роками а спільний обряд одних і других створював легший поміст для переходу. Російські батюшки йшли теж з обіцянками, що власними коштами вони збудують храми божі, як також обіцявали, що поселенці не платитимуть удержування священників, бо їх оплачувала з правила Російська місія, яка одержувала пособія від Російського патріярха в Москві. Щоб легше вкратися в довіря греко-католиків, вони висилали в терен

⁹ Michael Lacko S. J., professor historicae Christiani Orientales in America. Septentrionali Eastern Christianity in North America, Pontificio Instituto Orientale, Roma 1970.

передусім проповідників українського походження як також скоро опікувалися тими, які з таких чи інших причин мали розходження з національними греко-католиками.

Подібну до місійної праці, яку провів в ЗСА Олексій Товт, в Канаді довершив Архимандрит Чаговець, в російській мові звав себе Чеховцев, який тут оперував в 1907—1910 рр. Тільки в самій Давфинщині він прихилив до православія сім греко-католицьких громад, ще більше число йому вдалося zorganizувати в Алберті. Статути організованих громад звичайно писалися на українській мові, видавалося для цієї цілі навіть окремий часопис в українсько-російській мові „Нива”, організувалось навіть бурсу для молоді. Все це прикривалось українськими іменами, але коли в значно пізніших роках стала організуватися Українська Греко-Православна Церква, вони були перші, які поборювали цю релігійну течію. Два основні прийоми вони застосовували в своїй праці. Церковна громада мусіла бути записана на корпорацію цієї церкви а в пропагандивній площині вони завжди починали від гасла: „Повертайтеся до прадідної віри”. В проповідях завжди говорилось про російське великодержавство а москвофільська течія, яка царила в тому часі завжди була добрим політичним підґрунтям для релігійної пропаганди та праці. Щоб закінчити цей розділ, згадаємо тільки, що Російська Православна Церква в Канаді одержала свого єпископа на три роки вчасніше, як Руська Греко-Католицька Церква. На цю позицію був висвячений єпископ Олександр Немиловський в 1909 р. Як Російська Православна Церква в Канаді так Російська Православна Церква в ЗСА а тепер Російська Американська Митрополія живуть й досі здобутками, які вони досягнули своїм місіонерством в двох декадах своєї праці, а саме кінця минулого та початку нашого століття. На понад 30 парафій цієї церкви в Канаді понад 20 з них це переважно колишні греко-католики. Знова в ЗСА словацький церковний історик Михайло Лацько оцінює, що Російська Американська Митрополія має в собі ще сьогодні понад 300,000 потомків колишніх греко-католиків. Як бачимо Руська Греко-Католицька Церква понесла на цьому відтинку великі втрати і то тільки наслідком нерозумної по-

літики конгрегації „пропаганда фіде” та вузького мислення місцевого латинського клеру

ТРЕТІЙ ФРОНТ БОРОТЬБИ — ПРЕСВІТЕРІЯНСЬКА МІСІЯ ТА ТВОРЕННЯ НЕЗАЛЕЖНИХ ЦЕРКОВ

Протестантизм а радше пресвітеріанізм починав свою працю найперше серед українців греко-католиків в Канаді. В початках вони всли харитативну працю та виховно-шкільну. Приймали також до своїх шкіл здібних учнів, яких підготовляли одночасно на релігійну місію для своєї церкви. Збігом обставин чи наслідком далекоїдучої доцільности пресвітеріяни розпочали свою працю в Манітобі під патронатом російського православного єпископа Серафима (Степана Уствольського), який став організувати „Грецьку Незалежну Церкву” в Канаді. Популярно звали її „Руською Независимою Церквою”. Ця популярна назва була досить атрактивна для тих, які вже досить мали „римо-католицької опіки” та „опіки „зі сторони „російського православія”. В цю сторону пішли найбільш свідомі національні елементи, які змагали за свою церковну незалежність. На чолі організаційного апарату цієї церкви станув Іван Бодруг, учитель зі Сифтону та Іван Негрич, учитель з Теребовлі, які вже в 1898 році переходили навчання теологічної освіти в пресвітеріянському Манітоба Каледжі у Вінніпегу. Ці два учителі дали висвятитися Серафимові та разом з керівними чинниками Манітоба Каледжу оформили статут „Грецької Незалежної Церкви”. Ця церква з місця заняла вороже становище до „уніятів” та „царославних” і прибрала ореол чемпіона незалежної української церкви і української церковної політики в Канаді. В скорому часі була створена консисторія Незалежної Грецької Церкви (27 липня 1903), вправді вже без Серафима, а в півроку пізніше вже відбувся собор цієї церкви, який популярно звано конвенцією. Грецька Незалежна Церква зростала прямо на очах. В самій тільки Манітобі вона зорганізувала около три десятки громад і стільки саме в Саскачевані та Алберті. Серафим висвячував на священно-служителів свідоміших людей, передусім дяків, які з неофітським запалом переймали провід громад. Крім цього церква ця

стала видавати часопис „Ранок”, який втішався фінансовою допомогою пресвітеріян. Вони також організували бурси та школи. Парадоксом в цій церкві було те, що богослуження відбувались подібно як в греко-католиків а в церквах видніли образи та хоругви. Іншими словами була це цілком непресвітеріянська обстановка. Роблено це зумисне, щоб на тлі традиційної обрядовості можна було легше вести місійне діло. Стан такий протривав до 1907 р., коли то почалася так звана модернізація цієї церкви. Найперше почалося від усунення образів, хоругв а даліше відбувалися зміни в самій літургійній та молитовній частині. Ці зміни були зворотною точкою в рості та місійному розвої цієї церкви. Поважна частина вірних опустила ряди цієї церкви. Дальшою історією цієї церкви в Канаді не будемо займатися, тільки скажемо, що статистика з 1961 року виказала в рядах Пресвітеріянської Церкви (тепер Юнайтед Чирч) 59 тисяч вірних українського походження а в рядах Англіканської Церкви 19,000. Все це в більшості нащадки перехідців греко-католицьких в протестантський табор.

Пресвітеріянїзм не втішався такими успіхами в ЗСА, як в Канаді. На цьому терені цю працю започаткував Осип Косовий при помочі тижневика „Американський Голос” (кінець 1907 і початок 1908), якого появилoся тільки 18 чисел. Ця праця зрушила терен, бо вже тоді частина греко-католиків Нью-Йорку перейшла на пресвітеріянство. Ця громада започаткувала так звану „Незалежну Церкву” а пресвітеріяни поспішили з дальшими фондами на видавання нового органу для цієї цілі, яким став тижневик „Союз”. „Союз” своєю войовничістю не дорівнював „Канадійському Ранкові” тоді, коли його редагував Осип Косовий, як теж тоді, коли після нього перебрав Василь Кузів. Інакше справа малася тоді, коли редагування перейшло на Зигмунта Бичинського в Пітсбургу. Все таки цей церковний рух в добі нашого заїнтересування zorganizував в ЗСА понад кільканадцять громад серед греко-католиків. Не всі вони довго проїснували. Найбільшим осередком був Нью-Арк, з місійною школою в Блумфілді.

ТОВАРИСТВО РУСЬКИХ ЦЕРКОВНИХ ГРОМАД В СПОЛУЧЕНИХ СТЕЙТАХ І КАНАДІ

В змалюванні фронтів боротьби Руської Греко-Католицької Церкви в ЗСА і Канаді ми дещо відійшли від її організаційної схеми та неначе притемнили керму її змагань. Пригадаймо собі, що рік 1897 був роком великої дисорганізації греко-католиків в ЗСА. В тому році саме конгрегація „де пропаганда фіде” позбавила формально Крайову ієрархію Української Католицької Церкви якої-будь юрисдикції над греко-католицькими священниками в ЗСА і Канаді, а знова й одночасно повністю підчинила їх під латинських єпископів ординаріїв. Вправді, декрет конгрегації не проходив так легко в життя, але тиск Римо-католицької Церкви посилювався з року на рік.

Щоб стати знову одним фронтом, священники скликають в 1899 р. з'їзд священників всіх фракцій до Філядельфії і там оснують Товариство греко-католицьких священників ім. Св. Кирила і Методія під головуванням о. Теофана Обушкевича. Товариство це мало стати керівною силою греко-католицьких священників та таких же громад. Москвофільські позиції голови товариства мабуть заважили на тому, що це товариство не сповнило своїх завдань і тим самим довго не проіснувало. Тим часом священники „Американського Кружка” рішилися піти на ширшу організаційну форму. В Канаді вже було згуртовано який десяток парафій, які уважали себе католиками, але незалежними від римо-католицької ієрархії. Їх також треба було включити в організовану форму. Щоб охопити всіх організаційними рявцями, основується в 1901 році в Шамокіні Товариство Руських Церковних Громад в Сполучених Штатах Америки і в Канаді. Товариством управляла Головна Рада, яка складалася з трьох священників і трьох світських. На чолі цієї ради станув о. Іван Констанкевич. Вже на початку головній Раді підпорядковалося 10 священників та 15 громад. В короткому часі це число подвоїлося. Першими громадами з Канади, які зголосили своє членство були Сифтон, Фишинг Ривер, Етелберт, Теревовля (Веллі Ривер) та Вінніпег. В маніфесті цього американсько-канадського товариства читаємо, що його завданням було:

„Злучити церковні громади в одне товариство, так в Сполучених Державах, як в Канаді, спроваджувати священників для тих громад, котрі їх потребують, закладати руські школи, читальні, хори, братства тверезости, церковні і світські товариства, спілки всякого рода, помагати бідним церквам морально і матеріяльно, провадити місії церковні, устроювати віча, залагоджувати всякі непорозуміння і спори, громадам, котрі ще не в силі втримати священників сталих, посилати від часу до часу місіонерів, щоб заспокоювати їх потреби релігійні і народні, словом хоронити наш нарід в СД і Канаді перед винародовленням. Канадійська Русь лежить нам дуже на серці”.¹⁰

Як бачимо, новозасноване товариство мало широкі пляни праці на полі церковному та світському, як в Канаді, так в ЗСА. На жаль, мало воно організаційні недостачі в тому, що його не підтримували мукачівці та частина пришівцян. Та мимо цього товариство розвинуло широку організаційну працю серед своїх вірних. Сила його була в тому, що сюди тяготіли однородні національні елементи, тим самим праця не зазнавала струсів й так ведено працю до самого приїзду першого українського владики до Америки. До великих подій в житті цього товариства був з'їзд в Гарисбург, який дав витічні в церковній і національній праці в обох країнах, ЗСА і Канаді. На з'їзді піднесено своєрідний акт оскарження римо-католицькій ієрархії в ЗСА за зневаги вчинені Руській Греко-Католицькій Церкві. Заговорено про права і привілеї цієї Церкви, які були гарантовані Берестейською Унією. Висунено також вимогу, щоб конгреґація „де пропаганда фіде” відкликала всі свої постанови, які ішли в розріз з історичними правами і привілеями цієї церкви. Передискутовано основно питання „з Римом, чи без Риму”. Притокою до цієї дискусії була стаття о. Івана Ардана, який кинув клич в часописі „Свобода” „Проч з Римом”. Настрої з'їзду були дуже напняті, але проти Римської Столиці як такої вирішень не було, за те з'їзд домагався цілком вилучити Руську Греко-Католицьку Церкву з-під юрисдикції конгреґації „де пропаганда фіде”, і негайно оснувати греко-католицьке єпископство в Америці. Клер

¹⁰ „Свобода”, ч. 26, 27 червня 1901.

і вірні мали вибирати єпископа. Його залежність мала бути впрост від папи. Вершком цих постанов була одногласна постанова в справі оснування греко-католицького патріярхату, якому підлягали би всі греко-католицькі єпископи „в старому і новому краю”.¹¹ Це вперше рішучо заговорено на Північно-Американському континенті про потребу створення „Греко-Католицького Патріярхату”.

Постанови Гарісбурського з'їзду були дискутовані на парохіяльних нарадах в ЗСА і Канаді і скрізь знаходили повне схвалення. Що більше про них заговорила старокрайова преса а священики в Галичині на своїх соборчиках давали піддержку цим проблемам ось якими поставами. Цитуємо:

„Священики Теревельського деканату (в Галичині) зібрані на соборчику дня 2 с.м. (травня — м.м.) в Золотниках ухвалили, що домагаються вилучення справ обряду з під „пропаганда фідє”, утворення русько-католицького патріярхату і встановлення русько-католицьких єпископів в Америці . . .¹²

Цим і подібним постановам прислуховувалися чинники в Римі. В 1901 році вони висилають в терен двох „апостольських візитаторів РГКЦеркви. До ЗСА виїжджає о. Андрій Годобай, крилошанин Пряшівської єпархії, до Канади, згадуваний вже секретар Митрополита Андрея зо Львова о. В. Жолдак. Йому також надано згодом функцію візитатора.

З уваги на те, що оба відпоручники підлягали в своїй праці римо-католицьким владикам, їхня місія скоро закінчилася нічим, а в греко-католицьких громадах дальше кипіло з постійними вимогами свого власного єпископа. Чітку позицію в цій справі заняв також Слуга Божий Андрей, який до з'їзду в Гарісбургу поставився з деякими критичними заввагами а то докорами (див. Послання з 20 серпня 1902), але він постійно настоював над створенням єпископства Руської Церкви в ЗСА і Канаді. По довгих боях прийшла частинна перемога. В місяці червні 1907 р. появилася папська булла „ЕА СЕМПЕР”, якою проти волі римо-католицьких єпископів в ЗСА номінова-

¹¹ Юліан Бачинський, стор. 302 і 303.

¹² „Свобода”, ч. 21, 22 травня 1902.

но греко-католицького єпископа тільки для ЗСА. Канада залишилася відокремлена. Єпископом номіновано о. Сотера Ортинського, василіянина з Галичини. Однак права номінованого владика були дуже обмежені. Греко-католицької дієцезії не створено а новоіменований єпископ був нічим іншим як суфраганом всіх римо-католицьких владик. Був він, як це говорено тільки „ритуальним єпископом”.

Таке половинчате поладнання справи Римською столицею викликало нову бурю негодувань та протестів. Майже всі священники ЗСА вирішили вислати до Риму протест. Такий протест був одобрений єпископом Сотером і під ним було положено 73 підписи. Хоча декількох мукачівців не підписали цього протесту, то однак був він що до чисельности священників та їх соборницької постави найбільш серйозним документом часів спільних акцій закарпатців та галичан. Владика Сотер вніс від себе до Риму окреме меморандум.

Принципова постава Владика Сотера Ортинського прихилила йому початковій симпатії більшости греко-католицьких громад, серед яких найприхильніше ставилися до нього священники Галичини, а найбільш очікуючо і ворожо священники мукачівської єпархії, які постійно домагалися свого закарпатського владика. Ця акція була інспірована єпископом Юліяном Фірцаком, відомим мадяроном з Мукачева та самим мадярським урядом в Будапешті. Розуміється, що крім інспірації були в ужитті матеріяльні засоби. Коли мукачівці вели вперту шептану пропаганду проти єпископа Сотера, то відкриту боротьбу проти нього повело „Соєдиненіє” та його орган Руський — Американський Вісник. Мимо цього поділу та підривної роботи зі сторони мукачівців Владика Сотер Ортинський таки добився повної юрисдикції над усіми греко-католицькими вірними. Сталося це щойно в травні 1913 р. Це однак не перешкодило мукачівцям добиватися єпископа зі Закарпаття, якого одержали в 1924 р. в особі єпископа Василя Такача.

КАНАДА В ДАЛЬШОМУ ЗМАГАННІ ЗА СВОГО ЄПИСКОПА

а) Місія о. Миколи Стругинського зі ЗСА

Єпископ Сотер Ортинський не обмежував своїх заінтересувань тільки до греко-католиків в ЗСА. Хоча, як знаємо, мав великі труднощі в оформленні своєї єпархії, то однак він не полишив з поля зору потреби українських церковних громад в Канаді. Вправді він не мав жодного правного відношення до цих громад, бо його обкросна єпископська юрисдикція прикріплена була до терену ЗСА, але його релігійна та національна совість не дозволяла йому залишити в забутті ті громади в Канаді, які з такими ж самими громадами в ЗСА в спільному Товаристві Руських Церковних Громад в Сполучених Державах і Канаді добивалися спільно своєї церковної незалежності.

Щоб дати поміч канадійським церковним громадам, за відомом єпископа Сотера виїжджас до Канади о. Микола Стругинський, який загостив сюди вже в серпні (29) 1907 р. У Вінніпегу розгорнув він з місця організаційну працю. Найперше кладе він тверді основи під парафію св. Володимира й Ольги, дальше допомагає в оформленні нових статутів Канадійського Руського Народного Союзу, відбуває низку поїздок до фермерських громад Манітоби, Саскачевану, розробляє пляни виїзду до Алберти, пише статті і заклики до преси, в яких наголошує і тут цитуємо про „розширення влади церковної теперішнього американського греко-католицького єпископа на Канаду”¹³. Під таким кутом проходить вся його церковна та організаційна праця.

„Щоби дістати священиків канадійські грекокатолики мусять подбати, писав він, щоб належати до свого єпископа... Тяжку борбу звели „стейти”, продовжав він, заки вони добилися свого права. Нам легша задача, бо в наших заходах нам певно pomoже наш американський єпископ”...¹⁴

¹³ „Канадійський Фармер”, ч. 37, 1907.

¹⁴ „Канадійський Фармер”, ч. 38, 1907.

Появилися були теж заклики поодиноких громад, щоб всі разом вели акцію про потребу „розширення юрисдикції єпископа Сотера Ортинського”. В пресі була теж подана адреса владики, на яку заінтересовані мали звертатись. Вона звучала: „Райт Рев. С. С. Ортинський, Бокс 543, Савд Торк, Пенс.” Як треба було сподіватися, проти цієї досить відкритої та голосної акції піднесли голос протесту канадські римо-католицькі владики. У висліді цього о. М. Струтинського відкликано, а в пресі появилась досить вимовна нотатка, в якій було сказано, що о. Струтинський „відіхав з тої причини, що французький єпископ відмовив йому юрисдикції”.¹⁵

б) Рух за „Незалежну Церкву” в Канаді та праця Комітету для оборони нашого народу і нашої Греко-католицької Церкви в Америці.

Після виїзду о. М. Струтинського з Канади настрої серед українців католиків в Канаді можна було б схарактеризувати дуже загально так: Витворилося дві течії, з одної сторони профранцузько-василіянська, а з другої народницько-незалежницька. Першу підтримували також місіонери чину Отців Редemptористів, які рекрутувалися переважно з бельгійців. Української вітки цього чину в Канаді ще не було. Народницько-незалежницька течія була зосереджена довкола парафії св. Володимира й Ольги у Вінніпеґу. На чолі „народницько-незалежницької” течії були парохі цієї церкви, найперше о. Олександр Гумецький, якого піддержували о. Тома Василевич, який обслуговував оселі довкола Вінніпеґу та о. Іван Крохмальний, який працював в Давфинщині. Цьому рухові сприяв також о. Іван Заклинський, який був в постійних роз'їздах по цілій Канаді. Декому з цієї чвірки закидували москвофільство, як також те, що дехто з них приїхав до Канади без дозволу своєї ієрархії. Атмосфера цілком прочистилася тоді, коли парохію св. Володимира обняв о. Еміліян Красіцький, який виявився безсумнівним патріотом і католиком. Він з розмахом розвів акцію за унезалежнення Руської Греко-католицької Церкви в Ка-

¹⁵ „Канадійський Фармер”, ч. 43, 1907.

наді. За його почином в цілій Канаді стали підписувати петицію до Митрополита Шептицького, щоб він як „Верховний начальник Руської Греко-Католицької Церкви” запитав до Канади та „став в обороні обряду, повіреного йому руським народом”¹⁶. Акцію цю започатковано в 1909 р. й вона мала підготувати ґрунт приїзду Митрополита Андрея до Канади в зв'язку зі запланованим Евхаристійним Конгресом, який відбувся в Монтреалі в 1910 р. Петицію підписало понад 15 тисяч вірних. Зміст цієї петиції багатомовний та видержаний в тоні незалежництва Української Церкви та її традиційних прав та привілеїв забезпечених унією з Римською Столицею. В цій справі стали відбуватися масові віча й в одному з таких віч тільки в самому Вінніпегу, як подавала тоді англomовна преса, взяло участь понад три тисячі народу. Відбувався свосрідний масовий плебісцит, в якому участвовали також ті парохіяни, які належали до громад, яких священники визнали юрисдикцію римо-католицьких єпископів.

В часі, коли незалежницька церковна температура підносилась, в ЗСА організується в половині 1909 р. Комітет для оборони нашого народу і нашої греко-католицької церкви в Америці. „Головою комітету станув Йосиф Кульчицький. Членами цього комітету були: Михайло Бабій, Дмитро Капітула, Кость Кирчів, Михайло Бєла, Василь Гришко, Онуфрій Боднарчук, Іван Борошович та Олекса Шаршань. Шість членів цього комітету були членами керівних органів Українського Народного Союзу в ЗСА, а Дмитро Капітула був навіть його предсідником. Знова „покровителем та почесним членом УНС” був тоді ніхто інший як Їх Преосвященство Стефан Сотер Ортинський. З першим липня 1909 появилася відозва цього комітету в „Свободі”, а згодом в „К.Ф.”, в якій заговорено про положення РГКЦеркви в ЗСА і Канаді. Між іншим з цієї відозви довідуємось, що Владика Сотер вибирався до Канади на відвідини вірних, але французькі єпископи з Канади поробили всі старання в Римі та опрацювали папського делегата в Канаді, щоб такі відвідини не від-

¹⁶ Михайло Марунчак: *Змагання за незалежність Української Церкви в Канаді*: Роля Катедри св. Володимира й Ольги у Вінніпегу, 1966—1967, стор. 84.

булись. Відозва кінчалася наступним закликом: Цитуємо:

„Кличте віча по цілій Канаді, обговорюйте широко і точно цілу справу, збирайте підписи всіх а всіх Русинів в Канаді і виберіть відповідну депутацію, вистосуйте відповідне письмо і най депутація їде до Делегата (в Оттаві — М.Г.М.), котрому передасть цілу справу і загадає цілком рішучо руського єпископа для Канади і руських священників... Ми руський нарід, обряда грецько-католицького, мусимо мати свою руську церков, своїх рідних руських священників і свого рідного руського єпископа”¹⁷

Виступ „Комітету для оборони нашого народа і нашої руської церкви в Америці” поставив на ноги всі сили, що діяли проти унезалежнення РГКЦеркви в Канаді. Посипалися зажалення до папського легата в Оттаві, звичайно не на комітет, до якого легат не міг мати найменшого відношення чи впливу, але на єпископа Оргинського, як сподіваного протектора Комітету та цілої праці, яку цей комітет провадив. В пресі появились оскарження на адресу українського єпископа в Америці, що втручається в церковні справи Канади, що бунтує українців Канади проти римо-католицької ієрархії тощо. Не треба було довго ждати, щоб комітет заняв становище до тих всіх справ а зокрема взяв свого владику в оборону.

Цитати, які ми наводили і які моглиби ще навести вимовно говорять за тим, що акція в Канаді за незалежною Руською Церквою тамже та акція американського комітету в обороні цієї ж церкви мала тісні пов'язання зі ЗСА, зокрема в 1909 році.

Того рода виступи в Канаді і ЗСА не могли не мати впливу на широко-думаючих римо-католиків. Склалось так, що католики цілої Канади готувалися в 1909 р. до відбуття Першого Канадійського Собору. Апостольський делегат в Канаді Д. Сбаретті забажав, щоб на соборі було порушене питання українців католиків в Канаді. Щоб бути поінформованим про цілість справ, він звернувся до о. А. Деляре, настоятеля вітки україномовних редемптористів, щоб цей підготував меморандум про українську

¹⁷ „Свобода”, 1 липня, ч. 25, 1909.

церкву в Канаді. В дні 13 вересня документ п.н. „Меморіал у справі українців північно-західньої Канади був готовий та відісланий делегатові. Меморандум був дуже обширний та написаний в дусі річевих рекомендацій відносно потреби українських священників, української католицької преси, українського шкільництва, а понад усе про потребу створити в Канаді греко-католицьку провінцію. Треба згадати, що цей меморандум підписали ще тоді Отці Василяни, а від світського священства о. А. Сабурен. Це був перший офіційний документ в справі українського єпископа в Канаді, підписаний офіційними колишніми римо-католицькими священниками, а які працювали серед українських вірних як їхні духовні пастирі і врешті зорієнтувалися в потребах цієї церкви самі і начоно.

Впарі з повищим документом приходиться також згадати ще інше письмо, яке було зготоване в цій справі від імені редемптористського ідеаліста о. Г. П. Бульса. Цей духовник підготував меморандум до голови Товариства поширення Католицької Церкви в Канаді о. д-ра Бурке з проханням, щоб цей представив учасникам собору релігійну ситуацію серед українців та переконав членів Товариства про потребу українського єпископа в Канаді. „Католік Реджістер” опублікував цього листа саме перед собором. Цей ревний душпастир, між іншим, писав таке:

„Українці вичікують єпископа, за нього моляться по церквах і своїх домах, і зовсім природно, коли ми за-примітили цей рух, ми його підтримали. Можемо сказати, що найбільш пекуча справа і найпотрібніша річ для українських священників — це український єпископ. Ті, що не розуміють українців, не будуть розуміти теж того положення... Ще раз повторюю, писав о. Бульс, коли бажаємо привернути до церкви тих, що відпали і спасти тих, що ще не відступили, то мусить бути український єпископ”.

З приватних листів та офіційних комунікатів можна довідатися, що бажання українців в справі незалежнення української церкви знаходили врешті добрий ґрунт серед латинських єпископів. Про це виразно писав і сам архи-

єпископ А. Лянжевен в своєму „Пастирському листі до клеру”. На підставі цього можна робити заключення, що на Першому Канадійському Соборі серед владик і клеру були проломані перші леди в справі оформлення Української Греко-Католицької Церкви в Канаді, як окремої церковної одиниці. Так почала легалізуватися думка про незалежність цієї церкви також в керівних колах, які надавали тон релігійному життю в Канаді.

Саме на цю ситуацію в 1910 р. прибув до Канади Слуга Божий Митрополит Андрей, щоб участувати в Євхаристійному Конгресі в Монреалі. Євхаристійний конгрес був добрим помостом до цього, щоб з Монреалю вирушити на захід Канади та відвідати своїх вірних, які довгими роками засипували його благальними письмами та меморандумами в справі рідних священників та рідного єпископа. Як нам уже відомо, його старання виїхати сюди вже тому десять років, не увінчалися успіхом. Не тільки українці, але і канадці взагалі привітали Митрополита з великими почестями а його авторитетність тільки піднесла авреол Рідної Церкви на вищій рівень. Його заключними словами з численними делегаціями від громад були такі вказівки та запевнення:

„Напади відбивайте, держіться бодро, очікуйте свого єпископа, якого Вам напевно вистараюся і пришло”.¹⁸

Хоча Митрополит Андрей в часі своєї поїздки в Канаді від океану до океану мав нагоду переговорювати справи української церкви в Канаді з державними чинниками та римо-католицькими владиками, він уважав за доцільне, коли вернувся додів, написати ще цим владикам окреме меморандум, яке звучало “. . . Address on the Ruthenian Question to Their Lordships The Archbishops and Bishops of Canada”.

Це меморандум з датою 18 березня 1911 р. появилось в двох мовах, в англійській та французькій. Важливіші підзаголовки цього обширного меморандуму як „Бажання українського народу”, „Необхідність католицького авторитету серед українців”, „Необхідність керівного осередку” вказують, що цей Архипастир глибоко збагнув

¹⁸ „Канадійський Фармер”, ч. 40, 1910.

проблему та з'ясував її основно римо-католицькій ієрархії. Митрополит Андрей свої міркування підтвердив ще статистичними цифрами про запис церков та громад в Канаді. Він був такий: Тільки одна греко-католицька церква була записана на латинську єпископську корпорацію, 10 церков на Василянський Чин, 10 як греко-католицькі парафії, а 72 не оформили жодного запису, бо очікували свого єпископа. Це була дуже вимовна і переконлива статистика для кожного. Перед силою аргументів та мовою цифер уступив навіть архієпископ Сент Боніфасу А. Лянжевен. Окремим листом в цій справі цей римо-католицький авторитет в Канаді повідомив Апостольського Делегата в Римі про свою згоду на оформлення незалежного єпископства УКЦеркви. Тим самим впала остання фортеця опору. Останні кроки Митрополита Андрея були ще в Римі перед Конгрегацією де пропаганда фіде. Висліди були успішні, бо в 1912 р. Римська Столиця оформила окрему провінцію для греко-католиків в Канаді, а в парі з тим номінувала першого українського єпископа на Канаду. Цю гідність обняв префект духовної семінарії у Львові Никита Будка, зараз Ісповідник віри, який в дні 6 грудня 1912 р. прибув до Канади та обняв керму над всіми церковними громадами. Тим самим був закінчений перший розділ історії цієї церкви, який був добою вирішних змагань за підметність цієї церкви. В цьому змагу вона заплатила великі жертви. Мимо цього вона вийшла побідною. Не було б цього змагу, можливо не було б сьогодні і нас, як українсько-канадської чи українсько-американської спільноти, бо все було би розсипане в безіменних суспільних та релігійних творивах цих країн, іншими словами сталося б те саме, що з тими, які відійшли і сьогодні є тільки єдиним статистичним числом серед римо-католиків, протестантів, пресвітеріян, царславних та інших. Це твердження сміємо ставити ще й тому, що ми є свідками затяжного дальшого змагу української діаспори за своє національне та релігійне обличчя. В цьому змагу ми бачимо наглядно, як національне „я” доповняє релігійне і навідворот. Тому хай буде нам вільно закінчити цю розвідку цитатою з меморандуму до Слуги Божого Андрея парохіян церкви св. Володимира й Оль-

ги з Вінніпегу, в якому було в основному з'ясовано так:
Цитуємо:

„Свідком історія, що життя церковне і життя народне злялося у нас так, що успішний розвій одного і другого віддільно від себе подумати не дасться”.

В цій же свідомості проходив змаг за незалежність Руської Греко-Католицької Церкви, а сьогодні Української Католицької Церкви в ЗСА і Канаді. Тоді за незалежні єпископства Руської Греко-Католицької Церкви в ЗСА і Канаді, а сьогодні вже за Патріархат Української Католицької Церкви в світі.

Вінніпег

